

Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Özge ŞAHİN¹, Yasemin KAHYA²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, bireylerin evcil hayvanlarına bağlanma yönelimlerini ölçmek amacıyla geliştirilen Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenirlik çalışmasını gerçekleştirmektir. Araştırmanın örneklemini, yaşları 19-62 arasında değişen en az bir evcil hayvanla beraber yaşayan 260 (234 kadın ve 26 erkek) birey oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, katılımcılardan Kişisel Bilgi Formu, Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği, Lexington Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği, CES-Depresyon Ölçeği, Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Penn Dinsel Obsesyonlar Envanteri, Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II ve Yaşam Doyumu Ölçeğini doldurmaları istenmiştir. Test-tekrar test güvenirliği için çalışmanın ilk aşamasına katılan 57 kişiye tekrar ulaşılmıştır. Veriler SPSS ve AMOS programları kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin kaygı ve kaçınma olarak adlandırılan iki faktörlü yapı gösterdiği doğrulanmıştır. Geçerlik ve güvenirliği destekleyen diğer analizler, EHBÖ'nün bireylerin evcil hayvana bağlanma yönelimlerini ölçmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: : bağlanma, evcil hayvan, evcil hayvana bağlanma ölçeği, geçerlik, güvenirlik

Şahin, Ö. ve Kahya, Y. (2018). Evcil hayvana bağlanma ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nesne*, 6(12), 174-197.

¹Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, m.ozgesahin(at)hotmail.com

²Araş. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, yaseminoruclular(at)gmail.com

Pet Attachment Questionnaire: Validity and Reliability Study

ABSTRACT

The aim of the current study is to test the validity and reliability of the Pet Attachment Questionnaire (PAQ), which assess attachment orientation toward pet. The sample of the study consisted of 260 pet owners (24 males and 234 females) aged between 19 and 62 years. In line with the study purpose, participants were asked to complete Demographic Form, Pet Attachment Questionnaire, Lexington Attachment to Pets Scale, CES-Depression Scale, State-Trait Anxiety Inventory, Penn Inventory of Scrupulosity, Experiences in Close Relationships-Revised, Satisfaction with Life Scale. For the test-retest reliability analysis, 57 of the participants were reached again. Data were analyzed via SPSS and AMOS programs. As a result of the explanatory and confirmatory factor analysis, the two-factor structure of the PAQ, defined as anxiety and avoidance was supported. Further statistical analyses supported that PAQ was a valid and reliable measurement tool in the assessment of the attachment orientation towards pet.

Keywords: attachment, pet, pet attachment questionnaire, validity, reliability

Hayvanlar ve insanlar arasındaki ilişki çok eski zamanlara dayanmaktadır. Hayvanlara yüklenen anlam ise zaman içinde değişime uğramıştır. Başlarda hayvanlar koruyucu bir unsur, avlanma arkadaşı ya da dini bir simgeyken; rönesans dönemiyle birlikte insanların hayatlarında hayvanların rolü artmış ve evcil hayvanla beraber yaşamak yaygın hale gelmiştir (Plemons, 2008). Günümüzde, evcil hayvan ailenin bir ferdi olarak tanımlanmakta ve dahası evin çocuğu gibi görülmektedir (Plemons, 2008; Onur, 2012).

Evcil hayvanların insanların hayatında önemli yer tutmasıyla beraber insan-hayvan ilişkisiyle ilgili araştırmaların arttığı görülmektedir (Daly ve Morton, 2006; Miltiades ve Shearer, 2011; Smolkovic, Fajfar ve Mlinaric, 2012; Zilcha-Mano, Mikulincer ve Shaver, 2011). Araştırmalarda en çok çalışılan konunun evcil hayvan sahibi olmanın bireylerin sağlığı üzerindeki etkileri hakkında olduğu dikkat çekmektedir. Hayvanlarla temas etmenin çocukluk döneminden itibaren bireyin sosyal (Kotrschal ve Ortbauer, 2003), fiziksel (Friedman ve Thomas, 1995) ve psikolojik (Hansen, Messinger, Baun ve Megel, 1999) sağlığına olumlu etkileri olduğuna dair birçok araştırma bulgusu bulunmaktadır (Endenburg ve Van Lith, 2011; Melson, 2003; Purewal ve ark., 2017). Evde evcil hayvan beslemenin olumsuz duygu durumu azaltırken, olumlu duygu durumu arttırmada önemli bir faktör olduğu (Becker, 1999), depresyon belirtilerini azalttığı (Garrity, Stallones, Marx ve Johnson, 1989) bulunmuştur. Ek olarak, evcil hayvan beslemenin bireylerin sadece psikolojik sağlığına değil aynı zamanda fiziksel sağlığına da katkısının olduğunu belirten araştırmalar bulunmaktadır. Bulgular, evcil hayvan ve insan arasındaki etkileşim sayesinde bireylerin kalp atış hızlarının azaldığını, kan basınçlarının düştüğünü, hareketliliklerinin arttığını, hastalıklarla daha kolay bir şekilde baş edebildiklerini göstermektedir (McCulloch, 1983; Boldt ve Dellman-Jenkins, 1992). Görüldüğü üzere, evcil hayvanla kurulan ilişki psikolojik sağlıktan fizyolojik sağlığa kadar olumlu bir etkiye sahiptir.

Son dönemlerde, evcil hayvan ve sahibi arasındaki ilişkinin Bowlby'nin bağlanma kuramında tanımladığı bakım veren-çocuk veya bakım veren-bebek arasındaki bağlanma yaşantısına paralel olabileceği düşünülmektedir (Marsa-Sambola ve ark., 2017). Bowlby'ye (1969) göre, temel bakım verenler bebekten gelen sinyallere yeterince duyarlı olduğunda bakım veren ve çocuk arasında güvenli bağlanma şeklinde adlandırılan güçlü bir bağ oluşur ve bu bağın niteliği çocuğun ileriki yaşantısını etkilemektedir. Bakım verenin çeşitli şekillerde yeterince duyarlı olmadığı durumda ise, güvenli bağlanma gelişemez. Bu kavramsallaştırma, bağlanma yönelimlerinin araştırılmasına yönelik ilginin temelini oluşturmuştur. Ainsworth, Blaher, Waters ve Wall (1978) ile başlayıp kişilik ve sosyal psikologların yaptıkları araştırmalarla devam ederek bağlanma yönelimleri iki ortogonal boyutta değerlendirilmeye başlanmıştır; bağlanma ile ilişkili kaygı ve kaçınma (Brennan,

Clark ve Shaver, 1998; Mikulincer ve Shaver, 2007). Kaygı ve kaçınmaya ilişkin bağlanma yönelimi; ilişki niteliği, duygu düzenleme stratejileri ve ruhsal sağlıkla ilişkili yapılarıdır (bkz. Mikulincer ve Shaver, 2007). Bulgular, düzeltici bir deneyim yaşanmazsa ikinci bağlanma yönelimlerinin (Cassidy ve Kobak, 1988) yaşam boyu uyum bozucu etkisini ifade etmektedir.

Çocuk ve Anne İlişkisinden Evcil Hayvana: Bir Bağlanma Figürü Olarak Evcil Hayvan

Bağlanma kuramı her ne kadar temel bakım verenle çocuk arasındaki bağlanmaya odaklansa da Bowlby (1988) erken dönem bağlanmanın, bireyin hayatındaki önemli diğerleriyle ilişkilerini etkileyen bir yapı olduğunu belirtmektedir. Kurulan duygusal bağın yaşam boyu süren etkisi nedeniyle bağlanma yaşantısı, romantik eşe bağlanma (Fraley, Waller ve Brennan, 2000), terapistle bağlanma (Mallinckrodt, Gantt ve Coble, 1995; Nergiz, Uluyol, Mustafaoglu ve Kahya, 2017), evcil hayvana bağlanma (Zilcha-Mano ve ark., 2011), uyuşturucu maddeye ikincil figür olarak bağlanma (Khantzian, 1997) gibi özgül bağlanma yaşantıları incelenir hale gelmiştir. Evcil hayvana bağlanma, söz konusu özgül bağlanma yaşantılarından en güncel olanıdır.

İnsan ve evcil hayvan arasındaki bağın kişilerarası ilişkilerin özelliklerine benzer olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Topal, Miklosi, Csanyi ve Doka, 1998). İnsan ve evcil hayvan arasındaki ilişki güvenli sayılmakta; evcil hayvanların sevecen, tutarlı ve sadık olarak insanların en temel gereksinimleri arasında yer alan sevildiğini hissetme ve kendine güven duyma hissini karşılayabildikleri belirtilmektedir (Nebbe, 2001). Levinson (1969) evcil hayvanın ulaşılmaya hazır halde, aktif, sevecen olmasından dolayı doğal bir bağlanma nesnesi olduğunu belirtmektedir. Evcil hayvan ve insan arasındaki ilişkiyi konu alan araştırmalarda bağlanmanın özellikleri olması dikkat çekicidir. Evcil hayvandan ayrılmanın kaygıya veya evcil hayvan kaybının yasa yol açtığı (Hunt, Al-Awadi ve Johnson, 2008; Kwong ve Bartholomew, 2011; Schaffer, 2009; Wrobel ve Dye, 2003), evcil hayvanla yakınlığı korumanın önemli diğerleriyle yakınlığı korumayla benzer olduğu (Hall ve ark., 2004; Kurdek, 2008; Prato-Previde, Fallani ve Valsecchi, 2006); kaygı verici durumdayken bireylerin evcil hayvanlarını destek mekanizması olarak gördükleri ve bu durumda olan bireylerin evcil hayvanlarına bağlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu (Albert ve Bulcroft, 1988; Allen, Balscovich ve Mendes, 2002; Geisler, 2004) gösterilmiştir. Dolayısıyla, kuramsal ve görgül arka plan evcil hayvana bağlanmanın, bir bağlanma yaşantısı olduğunu desteklemektedir.

Uluslararası alanyazında evcil hayvana bağlanmayla ilgili araştırmalar 1990'larda başlasa da; ülkemizde konuyla ilgili hala az sayıda araştırma

bulunmaktadır. Bu durumun önemli bir nedeni, evcil hayvana bağlanmayı inceleyebilecek geçerli ve güvenilir ölçüm araçlarının eksiliğidir. Lexington Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği (Karamiş, 2014), bilindiği kadarıyla Türkçeye uyarlanan tek ölçektir. İlgili ölçek evcil hayvanlara bağlanma düzeyini değerlendirirken, bağlanma yönelimleri hakkında bilgi vermemektedir. Ancak tıpkı diğer ilişki türlerinde olduğu gibi insan ve hayvan ilişkileri de sıcaklık, yakınlık, bağlılık, çatışma gibi konularda farklılıklar göstermektedir (Bowlby, 1982, 1988; Hazan ve Shaver, 1987; Mikulincer ve Shaver, 2003; 2007; Zilcha-Mano ve ark., 2011). Zilcha-Mano ve arkadaşlarının (2011) geliştirdiği Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği ise evcil hayvanla kurulan ilişkiyi yalnızca bağlanma yaşantısı olarak görmenin ötesine geçip evcil hayvana kaygılı ve kaçınıcı bağlanma boyutlarını değerlendiren bağlanma kuramına en yakın değerlendirme aracıdır. Tüm bunlar ışığında yapılan bu çalışmanın amacı, Türkiye’de evlerinde bir kedi ya da köpekle yaşayan bireyler arasında Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği’nin (Zilcha-Mano ve ark., 2011) Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yürütmektir.

Yöntem

Katılımcılar

Mevcut çalışmanın örneklemini yaşları 19 ile 62 arasında değişen ($Ort. = 30.82$, $S. = 7.92$), en az bir evcil hayvanla beraber yaşayan 260 birey oluşturmaktadır. Katılımcıların 234’ü (%90) kadın, 26’sı (%10) erkektir. Ek olarak katılımcıların 141’i (%54.2) üniversite eğitimini, 65’i (%25) lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. Örnekleme ait aylık ortalama gelir, 3.279 TL’dir ve katılımcıların %45.8’i tam zamanlı maaşlı bir işte çalışmaktadır. Katılımcıların 189 (%72.7)’u medeni durumunu bekar olarak belirtirken 71 (%27.3)’i evlidir. Örneklemin %77.2’si yalnızca kedi sahiplerinden, %11.2’si yalnızca köpek sahiplerinden ve %11.6’sı ise kedi ve köpek sahiplerinden oluşmaktadır.

Veri toplama araçları

Demografik Bilgi Formu: Katılımcılara ait sosyo-demografik değişkenler ve evcil hayvan sahibi olmakla ilgili bilgiler Kişisel Bilgi Formu ile değerlendirilmiştir.

Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği (EHBÖ): Bireylerin birlikte yaşadıkları evcil hayvanlara bağlanma yönelimlerini değerlendiren 26 maddeden oluşan Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği, Zilcha-Mano ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilmiştir. Her bir maddenin 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 7 (kesinlikle katılıyorum) arasında puanlandığı Likert tipi bir ölçüm aracıdır. İlgili ölçek bireylerin evcil hayvana kaygılı bağlanma stiline (örn., Evcil hayvanım benim istediğim kadar

bana yakın olmak istemediğinde sinirlenirim.) ve kaçınıcı bağlanma stiline (örn., Evcil hayvanımla mesafeli olmayı tercih ederim.) sahip olduklarına yönelik maddelerden oluşan 2 faktörlü yapı sergilemektedir. Özgün ölçeğin Cronbach alfa değeri .86 ile .89 arasındayken; altı ay arayla yapılan test- tekrar test güvenilirliği ise evcil hayvana kaygılı bağlanma faktörü için .75, kaçınıcı bağlanma faktörü için ise .80 olarak bulunmuştur (Zilcha-Mano ve ark., 2011).

Lexington Evcil Hayvanlara Bağlanma Ölçeği (LEHBÖ): Bireylerin evcil hayvanıyla duygusal bağıni ölçmek amacıyla Johnson, Garrity ve Stallones (1992) tarafından geliştirilmiştir. 4'lü Likert tipi (0 = tamamen katılmıyorum, 3 = tamamen katılıyorum) 23 maddelik bir ölçüm aracıdır. Ölçek evcil hayvana bağlanmayı, evcil hayvanın arkadaşlığını insanlarla eşdeğer tutmayı ve hayvanların da tıpkı insanlar gibi haklara sahip olması gerektiğine yönelik maddelerden oluşan 3 faktörlü yapı sergilemektedir. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması Karameşe tarafından yapılmıştır (Karameşe, 2014). Ölçeğin Cronbach alfa değeri .91 iken, alt boyutlar için Cronbach alfa değeri Genel Bağlanma için .86; İnsan Yerine Koyma için .78 ve Hayvan Hakları için .70 olarak hesaplanmıştır (Karameşe, 2014). Ölçekten alınabilecek toplam puan 0 ile 69 arasında değişmektedir. Alınan puanın artması evcil hayvana bağlanma düzeyinin de arttığına işaret etmektedir.

CES-Depresyon Ölçeği (CES-DÖ): Çalışmaya katılan evcil hayvan sahibi bireylerin depresif belirti düzeyi CES-DÖ ile değerlendirilmiştir. CES-DÖ, Amerikan Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü tarafından 1977 yılında geliştirilmiştir (Radloff, 1977). Kısa bir öz-bildirim ölçeği olan CES-DÖ, tanı amaçlı kullanılan bir değerlendirme aracı olmamakla birlikte genel örneklemedeki depresif belirtilerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. CES-DÖ, 20 maddeden oluşmaktadır ve maddeler 4'lü Likert ölçeği (0 = Hiçbir Zaman-Nadiren, 3 = Çokça-Çoğu Zaman) üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması, Tatar ve Saltukoğlu (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .75 ile .90 arasında değişirken, Guttman iki yarım test güvenilirliği .89, iki hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .69 olarak bulunmuştur. Ölçeğin dört faktörlü yapısının test edildiği Doğrulamalı Faktör Analizi sonucunda iyi uyum katsayısı .84 olarak bildirilmiştir. (Tatar ve Saltukoğlu, 2010).

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (DSKE): Çalışmaya katılan bireylerin kaygı düzeyi, DSKE ile değerlendirilmiştir. DSKE; Spielberger, Gorsuch ve Lueshene tarafından 1970 yılında geliştirilmiştir. DSKE, Durumluk Kaygı Ölçeği (DKÖ) ve Sürekli Kaygı Ölçeği (SKÖ) olmak üzere her biri 20 maddeden oluşan iki ayrı ölçekten oluşmaktadır. Durumluk kaygı ve sürekli kaygı ölçeğinde yer alan maddeler 4'lü Likert ölçeği (durumluk için 1 = Hiç, 4 = Tamamiyle; sürekli kaygı için 1 =

Hemen hiçbir zaman, 4 = Hemen her zaman) üzerinde değerlendirilmektedir. DSKE'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması Öner ve Le Compte tarafından 1985 yılında gerçekleştirilmiştir (Öner ve Le Compte, 1985). Ölçeğin test-tekrar test güvenirliği .71 ve .86 arasında değişirken; iç tutarlılık katsayısı .83 bulunmuştur (Öner ve Le Compte, 1998).

Penn Dinsel Obsesyonlar Envanteri (PDOE): PDOE, dinsel obsesyon-kompulsiyonları değerlendirmek için Abramowitz, Huppert, Cohen, Tolin ve Cahill tarafından geliştirilen 4'lü Likert tip (Hiç bir zaman, 4 = Her zaman) 19 maddelik bir öz bildirim aracıdır (Abramowitz, Huppert, Cohen, Tolin ve Cahill, 2002). PDOE, çalışma kapsamında ayırt edici geçerlik bağlamında kullanılmıştır. Envanter, 'Tanrı Korkusu' ve 'Günah İşleme Korkusu' olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçek, öncelikle dilimize Altın (2009) tarafından çevrilmiş, İnözü ve arkadaşları (2016) tarafından psikometrik özellikleri yeniden değerlendirilmiştir. PDOE'nin iç tutarlılık katsayıları tüm ölçek için .95, Tanrı Korkusu alt ölçeği için .95 ve Günah İşleme Korkusu alt ölçeği için .90; test-tekrar test güvenirlik değerleri ise sırasıyla, .84, .87 ve .73 olarak bulunmuştur (İnözü, Keser ve Karancı, 2012).

Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II (YİYE-II): Fralley, Waller ve Brennan (2000) tarafından geliştirilen YİYE-II, bağlanmanın iki temel boyutu olan kaygıyı ve kaçınmayı ölçen, 7'li Likert tipi (1 = Hiç katılmıyorum, 7 = Tamamen katılıyorum) 36 maddelik bir ölçüm aracıdır. Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Selçuk, Günaydın, Sümer ve Uysal (2005) tarafından yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda ölçeğin kaygı ve kaçınma olmak üzere iki faktörlü yapısı desteklenmiştir. Kaygı ve kaçınma boyutları için Cronbach alfa değerleri sırasıyla 0.86 ve 0.90 olarak bulunmuştur.

Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ): YDÖ, pozitif psikoloji alanında sıklıkla değerlendirilen öznel iyi oluş halinin bilişsel parçası olan yaşam doyumunu ölçmektedir. Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen YDÖ'nün Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması Dağlı ve Baysal tarafından yapılmıştır (Dağlı ve Baysal, 2016). Ölçek 5'li Likert tipinde (1 = Hiç katılmıyorum, 5 = Tamamen katılıyorum) 5 maddelik bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçeğin iç tutarlılığını gösteren Cronbach alfa değeri .88 olarak bulunurken, test- tekrar test güvenirliği .97 olarak bulunmuştur.

İşlem

Çalışmanın veri toplama aşamasına geçilmeden önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli etik izin alınmıştır. Katılımcılara evcil hayvan sahibi olmakla ilgili sitelerden-sosyal medya ağlarından ulaşılmıştır. Çalışmanın başında

katılımcılara araştırma hakkında bilgi ve gizlilik konusunda güvence verilmiştir, katılımcıların onamı alınmıştır. Ardından, EHBÖ'nün Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirlik çalışması için Türkçeye çevrilen EHBÖ, LEHBÖ, YİYE-II, PDOE, YDÖ, CES-DÖ ve DSKE'den oluşan ölçek seti katılımcılara www.surveey.com aracılığıyla ulaştırılmıştır. Katılımcıların, ölçek setini tamamlama süresi ortalama 30-35 dakika arasındadır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizlere uygunluğu sayıtlar açısından değerlendirilmiştir. Tanımlayıcı ve temel analizlerde, SPSS ve AMOS versiyon 23 yazılımları kullanılmıştır.

Türkçeye Uyarlama Süreci

EHBÖ, yazarlar tarafından Türkçeye çevirilmiş ve değerlendirme amacıyla yedi uzman psikolog tarafından incelenmiştir. Sonrasında hakemlerin geri bildirimleri ve önerileri doğrultusunda ölçeğe son şekli verilmiştir. İngilizce ve Türkçe'ye hakim yeminli bir tercüman dilimize çevrilen ölçek maddelerinin ters-çevirisi çalışmasını yapmıştır. Araştırmacılar tarafından, ölçeğin özgün formu ve ters-çevirisi yapılan formu karşılaştırılmış ve gözlenen farklılıklar tartışıldıktan sonra ölçeğe son hali verilmiştir.

Bulgular

Geçerlik Analiz Souçları

Yapı Geçerliği: Açımlayıcı Faktör Analizi

EHBÖ'nün faktör yapısını değerlendirmek amacıyla temel eksen faktörleme (principal axis factoring) ve ölçeğin özgün çalışmasıyla tutarlı şekilde varimaks rotasyonu ile açımlayıcı faktör analizi yürütülmüştür. EHBÖ'de yer alan madde 1 ters madde olduğu için faktör analizinden önce tersine kodlama yapılmıştır. Bulgular, EHBÖ kullanılarak elde edilen veri setinin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir ($KMO = .85$; Barlett Testi $\chi^2 (325) = 2286.380$, $p < .001$). Ölçeğin özgün çalışmasına bağlı kalarak faktörlere ilişkin öz-değerler, scree plot ve madde dağılımı göz önünde bulundurulmuş ve özgün formdaki iki-faktörlü yapı tercih edilmiştir (Bknz. Zilcha-Mano ve ark., 2011). Bu iki faktör, kuramsal olarak bağlanma alanyazının işaret ettiği gibi evcil hayvana kaygılı (EHBÖ-kaygı) ve kaçınıcı (EHBÖ-kaçınma) bağlanma şeklinde isimlendirilmiştir. Bu iki faktör tarafından açıklanan toplam varyans %38.08'dir. Kaygı boyutuna denk gelen faktör 1, varyansın %19.86'sını kaçınma boyutuna denk gelen faktör 2 ise varyansın %18.23'ünü açıklamıştır. Faktörlerin özdeğerleri, 5.16 ve 4.74'tür. Ölçek maddelerinin faktör yükleri ve ortak faktör varyans değerleri (communalities) Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1
EHBO'nun Faktör Yapısı

Maddeler	Faktör Yükleri		
	Faktör 1 EHBO Kaygı	Faktör 2 EHBO Kaçınma	Ortak Faktör Varyansı
1. Evcil hayvanıma yakın olmak benim için keyif vericidir.	-	.61	.47
2."Evcil hayvanıma kötü bir şey olursa ben ne yaparım?" diye sık sık endişelenirim.	.47	-	.33
3.Evcil hayvanıma çok yakın olmamayı tercih ederim.	-	.41	.30
4.Bazen evcil hayvanımı, bana daha fazla bağlılık göstermesi ve bana yakın olmayı istemesi için zorladığımı hissediyorum.	.51	-	.41
5.Evcil hayvanımla mesafeli olmayı tercih ederim.	-	.66	.45
6.Evcil hayvanımdan ilgi göremezsem üzüldüğüm veya öfkelenirim.	.69	-	.46
7.Evcil hayvanım benim için genellikle bir baş belasıdır.	-	.47	.30
8.Evcil hayvanımın ilgi gösterileri, öz-saygımı destekler.	.55	-	.30
9.Evcil hayvanımdan uzak hissederim.	-	.57	.30
10.Genellikle evcil hayvanımın, kendisine istediğim kadar yakın olmama izin vermediğini hissederim.	.34	-	.32
11.Evcil hayvanıma çok bağlı değilim.	-	.69	.49
12.Evcil hayvanım benim istediğim kadar bana yakın olmak istemediğinde sinirlenirim.	.56	-	.49
13.Gerekirse evcil hayvanımı bir başkasına hiç zorlanmadan verebilirim.	-	.35	.24
14.Evcil hayvanım istediğim kadar etrafımda olmadığında hayal kırıklığına uğrarım.	.68	-	.45
15.Evcil hayvanımdan uzun bir süre boyunca ayrı kalmakta zorlanmam.	-	.52	.40
16.Beni olduğum gibi kabul eden birinin varlığını hissetmek için evcil hayvanımdan ilgi görmeye ihtiyaç duyarım.	.64	-	.43
17.Evcil hayvanım bana yakın olmak istediğinde rahatsız olurum.	-	.31	.21
18.Evcil hayvanım ona ihtiyaç duyduğumda benim için ulaşılabilir değilse hayal kırıklığına uğramış hissederim.	.71	-	.51
19.Evcil hayvanım bana çok yakın olduğunda gerilirim.	-	.63	.41
20.Evcil hayvanımın ilgi gösterileri olmadan kendimi değersiz hissederim.	.74	-	.56
21.Evcil hayvanıma yakın olmak isterim ama ondan uzaklaşmaya devam ederim.	-	.64	.46
22.Evcil hayvanım olmadan yalnız kalmak beni endişelendirir.	.55	-	.32
23.Evcil hayvanıma çok yakın olmaktan kaçınmaya çalışırım.	-	.70	.55
24.Kendimi değerli hissetmek için evcil hayvanımın sevgi gösterilerine ihtiyaç duyarım.	.71	-	.57
25.Evcil hayvanımdan uzunca bir süre ayrı kaldığımda, onu neredeyse hiç düşünmem.	-	.62	.46
26.Evcil hayvanımın beni sevdiğine dair çok fazla güvenceye ihtiyaç duyarım.	.65	-	.46
Açıklanan Varyans	%19.86	%18.23	
Özdeğerler	5.16	4.74	
Cronbach alfa	.86	.79	

Faktör yükü .30'un üzerinde olan maddelerin ilgili faktör altında temsil edileceğine karar verilmiştir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Tablo 1'den de takip edilebileceği gibi, yalnızca madde 10'u dışarıda bırakarak çift sayılı maddeler .30'un üzerinde bir yükü faktör 1'de tek sayılı maddeler ise faktör 2'ye yüklenmiştir. Madde 10 (Genellikle evcil hayvanımın, kendisine istediğim kadar yakın olmama izin vermediğini hissedirim.)'un ise, .34 ile her iki faktöre de eşit derecede yüklendiği görülmüştür. Bu bulgu, özgün ölçekle tutarlı olarak EHBÖ-kaygı faktörüne yüklenmesi gereken madde 10'un katılımcılar tarafından yeterince anlaşılmamış olabileceğine işaret etse de kuramsal nedenlerle bu maddenin EHBÖ-kaygı faktöründe korunmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak, çift sayılı 13 madde evcil hayvana bağlanmanın kaygı boyutunu oluştururken tek sayılı 13 madde kaçınma boyutunu oluşturmuştur. Açımlayıcı faktör analiz bulguları, EHBÖ Türkçe uyarlamasının yapı geçerliğine sahip olduğunu desteklemektedir.

Yapı Geçerliği: Doğrulamalı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizine ek olarak, EHBÖ'nün faktör yapısının doğrulanması için AMOS programı kullanılarak doğrulamalı faktör analizi yürütülmüştür. Özgün ölçek yapısı ve açımlayıcı faktör analizi bulguları göz önünde bulundurularak, EHBÖ-kaygı gizil değişkenini çift sayılı 13 maddeden oluşan gösterge değişkenleri temsil ederken EHBÖ-kaçınma gizil değişkeni eşit sayıdaki tek sayılı maddeler tarafından temsil edilmiştir. Gerek mevcut çalışmada gerekse özgün çalışmada EHBÖ-kaygı ve EHBÖ-kaçınma boyutlarının birbiriyle anlamlı düzeyde korelasyon göstermemesi nedeniyle, birincil düzey doğrulamalı faktör analizi yürütülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, test edilen ilk modelin kabul edilebilir uyum indeks değerlerine sahip olmadığı görülmüştür (Model 1; $\chi^2(299) = 790.463$, $p < .001$; $\chi^2 / df = 2.373$; AGFI = .78, GFI = .81, CFI = .80, NFI = .70, RMSEA = .07). Bunun üzerine, modele ilişkin modifikasyon indeksleri incelenmiş ve madde 20 ile madde 24'ün madde içeriği açısından benzerliği nedeniyle hata varyanslarının sabitlenmesi uygun bulunmuştur. Bu iki madde arasındaki hata varyansları sabitlenerek model 2 test edilmiştir. Model 2 ve akabindeki diğer modellere ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2'den görülebileceği gibi model 2, kabul edilebilir uyum indekslerine işaret etmemiştir. Ancak, yürütülen Ki-Kare fark testi, daha küçük serbestlik derecesine sahip olan model 2'nin, model 1'e göre veriyi daha iyi uyum sağladığına işaret etmiştir [$\chi^2_{fark}(1) = 115.485$, $p < .001$]. Takiben, model 2'nin modifikasyon indeksleri incelenerek madde 1 ile madde 7 arasındaki hata varyansları sabitlenerek model 3 test edilmiştir. Model 3'ün de yeterli uyum indeks değerlerine sahip olmadığı anlaşıldıkça Ki-Kare fark testi model 3'ün daha iyi bir model olduğunu göstermiştir [$\chi^2_{fark}(1) = 31.659$, $p < .001$]. Diğer bir adımda, model 3'ün modifikasyon indeksleri incelenmiş, madde 15 ile madde 25'in hata varyansları sabitlenmiş ve model 4 test edilmiştir. Model 4'ün yeterli düzeyde uyum indeks değerlerine işaret

etmediği anlaşılsa da model 3'e kıyasla daha iyi bir model olduğu gösterilmiştir [$\chi^2_{fark}(1) = 26.016, p < .001$]. Son olarak, model 4'ün modifikasyon indeksleri temelinde madde 4 ile madde 10'a ait hata varyansları sabitlenerek model 5 test edilmiştir. Tüm modellerde, hata varyanslarının sabitlenmesinde maddelerin birbiriyle benzeşmesi temel alınmıştır. Sonuç olarak, model 5 kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olabilmıştır (Model 5; $\chi^2(295) = 595.511, p < .001; \chi^2 / df = 2.019$; AGFI = .81, GFI = .84, CFI = .85, NFI = .75, RMSEA = .06). Ki-Kare fark testi de aynı zamanda model 5'in model 4'e kıyasla daha iyi bir model olduğunu göstermiştir [$\chi^2_{fark}(1) = 21.792, p < .001$]. Tablo 2 incelendiğinde ulaşılan son model, mükemmel uyum indekslerine işaret etmese de ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranının 5'ten küçük olması, RMSEA değerinin .06 olması ve GFI indeksinin .85 olması EHBÖ'nün faktör yapısının kabul edilebilir düzeyde doğrulandığını desteklemiştir (Meydan ve Şeşen, 2011). Ulaşılan son modelde yer alan madde faktör yükleri, maddelere ait hata varyansları ve hatalar arasındaki varyasyon sabitlemeleri Şekil 1'de gösterilmiştir.

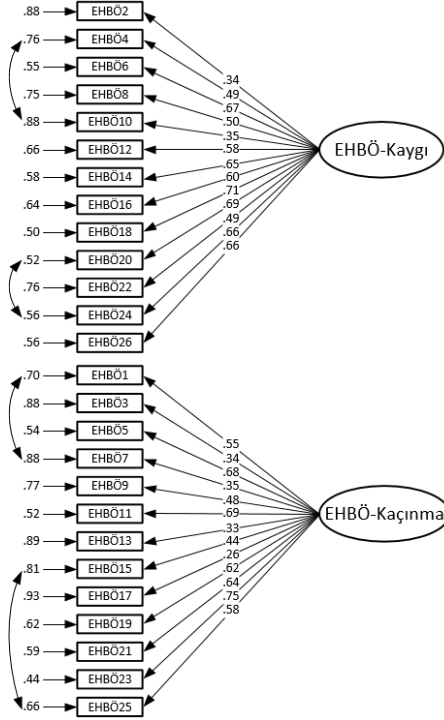
Tablo 2

Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği'nin Faktör Yapısına İlişkin Modellerin Uyum İndeksleri

	χ^2	sd	χ^2/sd	p	AGFI	GFI	CFI	NFI	RMSEA
Model 1	790.463	299	2.373	0.000	.78	.81	.80	.70	.07
Model 2	674.978	298	2.265	0.000	.79	.82	.82	.72	.07
Model 3	643.319	297	2.166	0.000	.80	.83	.83	.73	.07
Model 4	617.303	296	2.085	0.000	.80	.83	.84	.74	.07
Model 5	595.511	295	2.019	0.000	.81	.84	.85	.75	.06

AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index, GFI: Goodness of Fit Index, CFI: Comparative Fit Index, NFI: Normed Fit Index, RMSEA: Root Mean Square Residual.

Model 2: madde 20 ve 24 arasındaki hatalar sabitlendikten sonra ;Model 3: madde 1 ve 7 arasındaki hatalar sabitlendikten sonra; Model 4: madde 15 ve 25 arasındaki hatalar sabitlendikten sonra; Model 5: madde 4 ve 20 arasındaki hatalar sabitlendikten sonra

Şekil 1. Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeğinin İki Faktörlü Yapısına İlişkin Modelin Standardize Değerleri

Birleşen ve Ayırt edici Geçerlik

EHBÖ'nün birleşen geçerliğini değerlendirmek üzere LEHBÖ toplam ve alt ölçek puanları ve YIYE-II kaygı ve kaçınma alt ölçek ortalama puanları kullanılmıştır. Pearson Çarpım Momentler Korelasyon katsayılarına göre, EHBÖ-kaygı boyutu ile LEHBÖ toplam puanı arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = .37, p < .001$), EHBÖ-kaygı boyutu ile LEHBÖ-genel bağlanma alt ölçek puanı arasında olumlu yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = .24, p < .001$), EHBÖ-kaygı boyutu ile LEHBÖ-insan yerine koyma alt ölçek puanı arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki ($r = .42, p < .001$) bulunmuştur. EHBÖ-kaygı boyutu ile LEHBÖ-hayvan hakları alt ölçek puanı arasındaki ilişki anlamlı değildir. EHBÖ-kaçınma boyutu ile LEHBÖ-toplam puanı, genel bağlanma alt ölçek puanı, insan yerine koyma alt ölçek puanı ve hayvan hakları alt ölçek puanı arasında olumsuz yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür ($r = -$

.46, $p < .001$; $r = -.46$, $p < .001$; $r = -.38$, $p < .000$; $r = -.32$, $p < .001$). EHBÖ'nün birleşen geçerliğine kanıt oluşturmaya açısından, EHBÖ-kaygı/kaçınma ve YIYE II-kaygı/kaçınma puanları arasındaki korelasyon katsayıları incelenmiştir. Bağlanma alanyazınındaki son dönem gelişmeler, bağlanma stillerinin çeşitli bağlanma figürlerine (terapist, romantik partnere, evcil hayvana) özgül olarak incelenmesini vurgulamaktadır. Ancak, bireyin içsel çalışan modeller ile belirlenen bağlanma stili çeşitli bağlanma figürlerine yönelik olarak birbirleriyle ilişkili olabilir. Bu doğrultuda incelenen korelasyon bulguları, EHBÖ-kaygı ile YIYE II-kaygı puanları arasında olumlu yönde ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermiş ($r = .44$, $p < .001$); EHBÖ-kaçınma ile YIYE II-kaçınma puanları arasında da olumlu ve pozitif yönde ilişki olduğu görülmüştür ($r = .12$, $p < .05$). EHBÖ'nün ayırt edici geçerliğini değerlendirmek üzere EHBÖ-kaygı ve kaçınma ile PDOE toplam puanları arasındaki korelasyon katsayıları değerlendirilmiştir. Buna göre, EHBÖ-kaygı ile PDOE toplam puanı arasında düşük düzeyde olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur ($r = .19$, $p < .05$). Diğer yandan, EHBÖ-kaçınma ile PDOE toplam puanı arasındaki ilişki anlamlı değildir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular EHBÖ'nün birleşen ve ayırt edici geçerliğe sahip olduğunu desteklemektedir.

Yordama Geçerliği

EHBÖ'nün yordayıcı gücünü test etmeye yönelik olarak bir dizi hiyerarşik regresyon analizi yürütülmüştür. EHBÖ-kaygı ve EHBÖ-kaçınma boyutu puanlarının iyilik halinin göstergeleri olarak depresyon, durumluk-sürekli kaygı ve yaşam doyumu puanlarını ne derecede yordadığı test edilmiştir. Tüm analizlerde yaş, cinsiyet, aylık gelir ve mevcut psikiyatrik tanı etkisi kontrol edilmiştir. Yürütülen hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre elde edilen bulgular, Tablo 3'te sunulmuştur. Söz konusu değişkenler kontrol edildikten sonra, bulgular EHBÖ-kaygı toplam puanının depresif belirtileri olumlu yönde yordadığını ($\beta = 0.23$, $t(253) = 3.68$, $p < .001$) ve depresyon puanlarındaki varyansın %5'ini açıkladığını göstermiştir. Ancak, EHBÖ-kaçınma boyutu puanlarının depresyon puanları üzerinde mevcut çalışma kapsamında anlamlı bir yordayıcı gücü bulunmamaktadır. İkinci regresyon analizinde; yaş, cinsiyet, gelir ve mevcut psikiyatrik tanı kontrol edildikten sonra EHBÖ-kaygı ve kaçınma boyutu puanlarının durumluk kaygı puanlarını yordayıcı gücü test edilmiştir. Kontrol değişkenlerinin etkisi dışlandıktan sonra EHBÖ-kaygı boyutu puanları durumluk kaygı puanlarını olumlu yönde, anlamlı şekilde yordamıştır ($\beta = 0.21$, $t(253) = 3.39$, $p < .001$) ve tek başına varyansın %4'ünü açıklamıştır. Diğer yandan, EHBÖ-kaygı boyutu puanları sürekli kaygı puanlarını olumlu yönde anlamlı şekilde yordayarak tek başına varyansın %6'sını açıklayabilmiştir ($\beta = 0.26$, $t(253) =$

Tablo 3

EHBÖ-kaygı ve kaçınma boyutlarının iyilik hali üzerindeki etkilerine yönelik hiyerarşik regresyon analizi sonuçları

Bağımlı Değişken: Depresyon toplam puanı							
Analiz Basamakları	Değişkenler	R	R ²	Δ R ²	F	B	t
1		.15	.02	.01	1.39		
	Yaş					-.06	-.89
	Cinsiyet					.01	.14
	Gelir					-.06	-.87
	Psikiyatrik Tanı					-.10	-1.64
2		.27	.07	.05	3.31**		
	EHBÖ-Kaygı					.23	3.68***
	EHBÖ-Kaçınma					.05	.83
Bağımlı Değişken: Durumluk kaygı toplam puanı							
1		.31	.10	.08	6.95***		
	Yaş					-.20	-3.24**
	Cinsiyet					.03	.55
	Gelir					-.03	-.52
	Psikiyatrik Tanı					-.21	-3.48**
2		.37	.14	.12	6.78***		
	EHBÖ-Kaygı					.21	3.39**
	EHBÖ-Kaçınma					-.03	-.45
Bağımlı Değişken: Sürekli kaygı toplam puanı							
1		.40	.16	.15	12.28***		
	Yaş					-.21	-3.55***
	Cinsiyet					-.08	-1.33
	Gelir					-.09	-1.39
	Psikiyatrik Tanı					-.27	-4.65***
2		.47	.22	.21	12.18***		
	EHBÖ-Kaygı					.26	4.46***
	EHBÖ-Kaçınma					.05	.88
Bağımlı Değişken: Yaşam doyumu toplam puanı							
1		.33	.11	.10	7.89***		
	Yaş					.12	2.01*
	Cinsiyet					-.12	-1.98*
	Gelir					.19	2.94**
	Psikiyatrik Tanı					.18	2.98**
2		.35	.13	.11	6.06		
	EHBÖ-Kaygı					-.11	-1.72
	EHBÖ-Kaçınma					.07	1.17

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

EHBÖ = Evcil Hayvana Bağlanma Ölçeği

4.46, $p < .001$). EHBÖ-kaçınma boyutu puanlarının ise durumluk-sürekli kaygı puanları üzerinde herhangi bir anlamlı yordayıcı etkisi bulunamamıştır. Yürütülen son hiyerarşik regresyon analizinde, ilk blokta yaş, cinsiyet, aylık gelir ve mevcut psikiyatrik tanı değişkenleri kontrol edildikten sonra ikinci blokta EHBÖ-kaygı ve kaçınma boyutlarına ait puanların yaşam doyumu üzerindeki etkisi incelenmiştir. Kontrol değişkenleri bir arada yaşam doyumu üzerindeki varyansın %10'unu anlamlı şekilde açıklarken EHBÖ kaygı ve kaçınma boyutu puanlarının analize dahil edilmesi modelin yaşam doyumunu yordama gücüne anlamlı bir katkıda bulunmamıştır. Sonuç olarak, EHBÖ-kaygı boyutu depresyon, durumluk-sürekli kaygı puanları için anlamlı bir yordayıcıdır.

Güvenirlik Analizi Sonuçları

EHBÖ doğası gereği toplam puan olarak kullanılmaya uygun olmadığı için EHBÖ-kaygı ve EHBÖ-kaçınma boyutları için ayrı ayrı Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre, EHBÖ-kaygı boyutu için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .86'dır. EHBÖ-kaygı boyutunda yer alan maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyon katsayıları .31 ile .61 arasında değişmektedir. EHBÖ-kaçınma boyutunun Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .79'dur ve bu alt boyutta yer alan maddelerin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .27 ile .60 arasında değişmektedir. Yarıya bölme tekniği ile hesaplanan güvenirlik katsayılarına göre, Guttman iki-yarı güvenirlik katsayısı EHBÖ-kaygı boyutu için .80 iken EHBÖ-kaçınma boyutu için .75'tir. Her iki boyut için herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı üzerinde iyileştirici bir etkisinin olmadığı görülmüştür. EHBÖ-kaygı ve kaçınma boyutları test-tekrar test güvenirlikleri her iki zamanda ölçeği dolduran katılımcıların verileri kullanılarak hesaplanmıştır ($N = 57$). Bulgular, kaygı boyutunun .80 ve kaçınma boyutunun .70 düzeyinde test-tekrar test güvenirliğine sahip olduğuna işaret etmiştir. Bu değerler özgün çalışmada elde edilen değerler ile genel olarak tutarlıdır.

Tartışma

Ülkemizde psikoloji alanında bağlanma ile ilgili birçok araştırma bulunmasına rağmen, evcil hayvana bağlanmayla ilgili araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Evcil hayvana bağlanma yönelimlerini değerlendiren geçerli ve güvenilir bir ölçeğe de rastlanmamıştır. Bu araştırmanın amacı; bireylerin evcil hayvana bağlanma yönelimlerini değerlendiren ve Zilcha-Mano ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen EHBÖ'nün Türkçeye uyarlanması ve ülkemizdeki araştırmalarda kullanılması için evcil hayvana bağlanma yönelimlerini değerlendiren Türkçe bir ölçüm aracını alanyazına kazandırmaktır. Uyarlama sonucunda elde edilen bulgular,

EHBÖ'nün sonraki araştırmalarda kullanılacak geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu göstermiştir.

Mevcut çalışmada, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi bulguları ışığında EHBÖ Türkçe uyarlamasının özgün çalışma (Zilcha-Mano ve ark., 2011) ile tutarlı olarak iki faktörlü yapısının geçerliği doğrulanmıştır. Buna göre; EHBÖ birbiriyle ilişkisiz EHBÖ-kaygı ve EHBÖ-kaçınma olmak üzere iki ayrı boyuttan oluşmaktadır. Bulgular, özgün çalışmada kaygı ve kaçınma boyutlarında yer alan maddelerin alt-boyut dağılımlarının korunduğunu göstermiştir. Yalnızca, EHBÖ-kaygı boyutunda yer alması gereken madde 10 (*"Genellikle evcil hayvanımın, kendisine istediğim kadar yakın olmama izin vermediğini hissedirim."*) EHBÖ-kaçınma boyutuna da eşit yükü yüklenmiştir. Bu durum, kaçınıcı bağlanan bireylerin savunmacı özelliklerinden dolayı kendilerinin arzulamadığı yakınlığı evcil hayvanları arzulamıyormuş gibi deneyimlemelerinden kaynaklanıyor olabilir. Dolayısıyla, maddenin ayırt edici gücü düşmüş olabilir. Kuramsal nedenlerle, bu maddenin özgün ölçekte olduğu gibi EHBÖ-kaygı boyutunda yer almasına karar verilmiştir. Ek olarak, açımlayıcı faktör analizi bulguları, EHBÖ-kaygı ve EHBÖ-kaçınma boyutlarının mevcut çalışma kapsamında sırasıyla % 18.23'lük ve %19.86'lık bir varyansı açıkladığını göstermiştir. Buna göre, faktörler tarafından açıklanabilen varyansın yeterince yüksek olmadığı düşünülebilir. Söz konusu varyans değerleri, özgün çalışmada elde edilen değerler ile uyumludur (Zilcha-Mano ve ark., 2011). Özgün çalışmada, kaçınma boyutu %23'lük bir varyansı açıklarken kaygı boyutu %18'lik varyansı açıklamıştır. Aynı zamanda, faktörler tarafından açıklanan varyans değerleri romantik ilişkilerdeki kaygı ve kaçınma boyutlarını değerlendiren YIYE-II faktörlerinin açıkladığı varyans düzeyleri ile de örtüşmektedir (Selçuk ve ark., 2005). Genel olarak, faktörlere ait varyans değerlerinin ilgili alanyazınla tutarlı olduğu görülse de ilgili boyutlarda yer alan maddelerin birbirine benzeşiyor olması, katılımcılar tarafından ayırt ediciliklerinin belirlenmesini zorlaştırmış ve dolayısıyla da maddelere verilen tepkilerde sınırlılığa, faktör tarafından açıklanan varyansın düşük olmasına neden olmuş olabilir. Mevcut çalışmanın örnekleme madde sayısına paralel olarak yeterli olsa da (Comrey ve Lee, 1992) faktörlerin açıkladığı varyansın yeterince yüksek olmamasının diğer bir nedeni, örneklem sayısı olabilir. Çalışmanın örnekleme, evcil hayvan sahipleri gibi belirli bireylerden oluştuğu için veri toplama aşamasında iyi düzeyde geniş bir örnekleme ulaşılamamıştır. İlerleyen çalışmalarda faktörlerin açıkladığı varyansa ilişkin veriler yeniden incelenebilir.

Bulgular, EHBÖ Türkçe uyarlamasına ait birleşen geçerliğine yönelik yüksek düzeyde destek sağlamıştır. Genel olarak, EHBÖ-kaygı boyutunun LEHBÖ toplam ve alt boyut puanları arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. EHBÖ-kaçınma boyutunun ise LEHBÖ toplam ve alt boyut puanları arasında olumsuz yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. LEHBÖ evcil hayvana

bağlanmanın gücünü ölçen bir araçken bağlanma yönelimlerine ilişkin bilgi sağlamamaktadır (Karameşe, 2014). Birleşen geçerliği bulgularına göre, EHBÖ-kaygı puanları arttıkça evcil hayvana bağlanma gücü artarken EHBÖ-kaçınma puanları arttıkça evcil hayvana bağlanma gücü düşmektedir. Söz konusu bulgular, özgün çalışma bulguları ile oldukça tutarlıdır (Zilcha-Mano ve ark., 2011). EHBÖ bağlanmanın gücüne yönelik olarak LEHBÖ ile tutarlı bilgiler sağlamaktadır. Ancak, bağlanma gücünün yüksek olması sağlıklı bir bağlanma yaşantısının geliştiği anlamına gelmemektedir. EHBÖ'nün birleşen geçerliğine ek kanıtlar, YIYE-II kaygı ve YIYE-II kaçınma puanları aracılığıyla sağlanmıştır. EHBÖ-kaygı ile YIYE-II kaygı puanları arasında orta düzeyde olumlu yönde ilişki olduğu, EHBÖ-kaçınma ve YIYE-II kaçınma puanları arasında ise düşük düzeyde olumlu yönde ilişki olduğu görülmüştür. Zilcha-Mano ve arkadaşları (2011), romantik ilişkilerdeki bağlanmaya yönelik kaygı veya kaçınma ile evcil hayvana yönelik bağlanma kaygısı ve kaçınması arasında birebir ilişki olduğunda bunun “uyum” hipotezini destekleyeceğini savunmuştur. “Uyum” hipotezi, bireyin içsel çalışan modellerinin hem insan-insana hem de insandan-evcil hayvana olan ilişkilerinde uyumlu şekilde kendini göstereceği anlamına gelmektedir. İnsandan insana ve insandan hayvana bağlanma yönelimleri arasında birebir ilişki olduğunu gösteren mevcut bulgu, “uyum” hipotezini desteklemiştir. Aynı zamanda, bağlanma yöneliminin genel bir boyut mu yoksa farklı ilişkilerde kişi-içi farklılıkların görülebileceği bir boyut mu şeklindeki alanyazın tartışmalarına (örn., Klohnen, Weller, Luo ve Choe, 2005) bağlanmanın genel bir boyut olabileceğine yönelik sağladığı görgül destekten dolayı mevcut bulgu önemlidir. Ayırt edici geçerlik analizinde EHBÖ-kaygı ile PDOÖ toplam puanı arasında oldukça düşük ama anlamlı düzeyde ilişki bulunmuş olup EHBÖ-kaçınma ile PDOÖ toplam puanı arasında her hangi bir anlamlı ilişki yoktur. Obsesyonların doğası gereği kaygı yarattığı bilindiğinden, EHBÖ-kaygı ile PDOÖ toplam puan arasındaki düşük ilişki beklendiktir (İnözü ve ark., 2017). Dolayısıyla dinsel obsesyonların yarattığı kaygı ve bu kaygıyı ölçen bir ölçek ile evcil hayvana bağlanma kaygısını ölçen EHBÖ-kaygı alt ölçeğinin .19 gibi düşük bir korelasyon göstermesi bu ölçüm araçlarının farklı yapıları ölçtüğünü destekler niteliktedir.

Yordama geçerliği bulgularına göre; yaş, cinsiyet, aylık gelir ve mevcut psikiyatrik tanı kontrol edildikten sonra EHBÖ-kaygı depresyon, durumluk kaygı ve sürekli kaygı puanlarını anlamlı şekilde olumsuz yönde yordamıştır. EHBÖ-kaçınma, söz konusu değişkenler kontrol edildikten sonra duygu durum değişkenlerinin hiç biri için anlamlı bir yordayıcı olmamıştır. Destekleyici şekilde özgün çalışmada, evcil hayvana kaygılı bağlanma yönelimi psikolojik iyilik hali ile olumsuz yönde psikolojik stres ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur (Zilcha-Mano ve ark., 2011). Evcil hayvana kaygılı bağlanma, ona kötü bir şey olacağına ve bireyin yalnız kalacağına ilişkin yoğun ve girici endişeler, evcil hayvana yönelik yoğun bir yakın olma

gereksinimi, öz-değeri sürdürmek için evcil hayvandan onay arayışı gibi bir örüntü ile karakterizedir. Evcil hayvanla devam eden kaygılı bir bağlanma yaşantısının bireylerin iyilik halini olumsuz yönde etkilediği genel bağlanma yönelimlerine ilişkin alanyazınla da tutarlı bir bulgudur (Carnelley, Otway ve Rowe, 2016). EHBÖ-kaçınmanın mevcut çalışmada duygu durum değişkenleri üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmaması birkaç faktörle açıklanabilir. EHBÖ-kaçınma alt boyutunun Cronbach alfa değerinin görece düşük olması mevcut alt boyutun Türkiye örnekleminde iyi çalışmıyor olabileceğini gündeme getirmektedir. Araştırmalar bağlanmada kültürel özelliklerin de etkili olduğunu göstermektedir. Kaygılı bağlanma daha toplulukçu kültürlerde görülürken, kaçınıcı bağlanma ise bireyci kültürlerde görülmektedir (Sümer ve Kağıtçıbaşı, 2010). ABD ile Türkiye'nin karşılaştırıldığı bir çalışmada Türkiye'de kaygılı bağlanmanın kaçınıcı bağlanmadan daha çok görüldüğü saptanmıştır (Sümer ve Güngör, 1999a). Ek olarak bağlanmada cinsiyet farklılıkları da bulunmaktadır. Kadınların erkeklere göre daha kaygılı bağlandıkları bulunmuştur (Sümer, 2006). Örneklemin çoğunun kadın olması EHBÖ'nün kaçınıcı alt boyutunun Cronbach alfa değerinin düşük olmasını etkileyebileceği düşünülmektedir. Zilcha-Mano ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında da EHBÖ-kaçınma boyutu ruhsal sağlığa ilişkin değişkenlerle anlamlı bir ilişki göstermemiş bunun yerine evcil hayvanın muhtemel bir ölümü karşısında daha az destek aranması ve daha çok sosyal izolasyon yaşanması ile ilişkili bulunmuştur. Bu durum, EHBÖ-kaçınmanın mevcut çalışmada iyi çalışan bir boyut olsa da incelenmemiş başka değişkenlerle ilişkili bir yapı olabileceğini düşündürmüştür. Diğer yandan, EHBÖ-kaygı ve kaçınma katılımcıların yaşam doyumu puanlarının anlamlı bir yordayıcısı olmamıştır. Evcil hayvana bağlanma yaşam doyumu üzerinde olumlu etkileri olan bir olgudur (Stenseng, 2013). Bu nedenle, EHBÖ-kaygı ve EHBÖ-kaçınma puanları ile yaşam doyumu puanları arasındaki ilişkinin olumsuz yönde anlamsız olması beklenmiştir. Evcil hayvana bağlanma ve yaşam doyumu arasındaki ilişki genelde bağlanma düzeyinin gücünü ölçen araçlarla ve daha çok yaşlı örneklemlerde anlamlı bulunmuştur (örn., Gee, Mueller ve Curl, 2017). Dolayısıyla, mevcut çalışmada bağlanmanın gücünden ziyade evcil hayvana güvensiz bağlanma yönelimlerini ölçen bir ölçüm aracı kullanılması ve örnekleme ait yaş ortalamasının düşük olması söz konusu bulgu için açıklayıcı olabilir.

Bu çalışma EHBÖ'nün psikometrik özellikleriyle ilgili birçok önemli bulgu sağlasa da, çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklardan en önemlisi, örneklem büyüklüğüdür. Özellikle, EHBÖ-kaçınma boyutunda yer alan bazı maddelerin faktör yüklerinin sınırda bir şekilde kabul edilebilir olduğu ve maddelere ilişkin hata varyanslarının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu maddeler, kültürel farklılıklar nedeniyle Türk kültüründe yaşayan ve evcil hayvanı olan bireyler için içerik açısından yeniden düzenlemeye ihtiyaç duyuyor olabilir (örn., "Evcil hayvanım benim için genellikle bir baş belasıdır."). Ancak, bu olasılığın daha büyük örneklemlerle

çalışmalarla yeniden değerlendirilmeye ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. İşlem kısmında değinildiği gibi çalışma internet tabanlı bir yazılımla yürütülmüştür. Katılımcıların hepsi internet kullanıcısıdır. Her ne kadar katılımcıların yaş aralığı 19-62 olsa da, internet kullanıcılarının çoğunun genç olması bulguların genellenebilirliğini kısıtlamaktadır. Uluslararası alanyazında genellikle ileri yaşlarla çalışmalar yürütülmüş ve özellikle yalnız yaşayan yaşlı bireyler için evcil hayvan sahibi olmanın hem psikolojik hem de fiziksel sağlık açısından oldukça önemli olduğu gösterilmiştir (Brown ve Rhodes, 2006; Garrity ve ark., 1989). Bu bilgiler göz önüne alındığında sonraki çalışmalarda ileri yaşta olan bireylerin dahil edilmesinin katkı sağlayıcı olabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı ise kadın-erkek dengesinin sağlanamamış olmasıdır. Farklı yaş gruplarıyla yapılan birçok araştırmada kadınların evcil hayvanlarına erkeklerden daha çok bağlandıkları bulunmuştur (Johnson, Garrity ve Stallones, 1992; Kidd ve Kidd, 1980; Vizek-Vidovic, Arambasic, Kerestes, Kuterovac-Jagodic ve Vlahovic-Stetic, 2001). Bu nedenle ileriki araştırmalarda kadın erkek dengesinin sağlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ek olarak alanyazında evcil hayvanların türlerinin de bağlanma türleri açısından önemli olabileceği belirtilmektedir (Zilcha-Mano ve ark., 2011). Özellikle kedi ve köpek sahiplerinin ayrı ayrı değerlendirildiği karşılaştırma çalışmaları alana önemli katkı sağlayacaktır. Belirtilen sınırlılıklara rağmen, EHBÖ'nün faktör analizi sonuçlarının tatmin edici düzeyde olması nedeniyle EHBÖ Türkçe formun kabul edilir geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- Abramowitz, J. S., Huppert, J. D., Cohen, A. B., Tolin, D. F. ve Cahill, S. P. (2002). Religious obsessions and compulsions in a non-clinical sample: the Penn Inventory of Scrupulosity (PIOS). *Behaviour Research and Therapy*, 40(7), 825-838.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: Assessed in the strange situation and at home*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Albert, A. ve Bulcroft, K. (1988). Pets, families, and the life course. *Journal of Marriage and Family*, 50, 543-552.
- Allen, K. M., Balscovich, J. ve Mendes, W. B. (2002). Cardiovascular reactivity in the presence of pets, friends, and spouses: The truth about cats and dogs. *Psychosomatic Medicine*, 64, 727-739.

- Altın, M. (2009). *A cross-cultural investigation of obsessive compulsive disorder symptomatology: The role of religiosity and religious affiliation* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Becker, M. (1999). Pets keep people happy. *Veterinary Economics, Special Edition*, 40-46.
- Boldt, M. A. ve Dellmann-Jenkins, M. 1992. The impact of companion animals in later life and considerations for practice. *The Journal of Applied Gerontology*, 11(2): 228-239.
- Bowlby, J. (1982). *Bağlanma ve kaybetme*. (T. V. Soylu, Çev.). İstanbul, Pinhan Yayıncılık.
- Bowlby, J. (1988). *Güvenli bir dayanak: Ebeveyn- çocuk bağlanması ve sağlıklı insan gelişimi* (S. Güneri, Çev.). İstanbul, Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Brennan, K. A., Clark, C. L. ve Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrated overview. J. A. Simpson ve W. S. Rholes (Ed.), *Attachment theory and close relationships* içinde (ss. 46-76). New York: Guilford.
- Brown, S. G. ve Rhodes, R. E. (2006). Relationships among dog ownership and leisure time walking amid Western Canadian adults. *American Journal of Preventive Medicine*, 30, 131-136.
- Carnelley, K. B., Otway, L. J. ve Rowe, A. C. (2016). The effects of attachment priming on depressed and anxious mood. *Clinical Psychological Science*, 4(3), 433-450.
- Cassidy, J. ve Kobak, R. R. (1988). Avoidance and its relation to other defensive processes. J. Belsky, T. Nezworski (Ed.), *Clinical implications of attachment* içinde (ss. 300-323). Hillsdale: Erlbaum.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve Lisrel uygulamaları*. Pegem Akademi: Ankara.
- Comrey, A. ve Lee, H. (1992). *A first course in factor analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Dağlı, A. ve Baysal, N. (2016). Yaşam doyumu ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1250-1262.
- Daly, B. ve Morton, L.L. (2006). An investigation of human-animal interactions and empathy as related to pet preference, ownership, attachment, and attitudes in children. *Anthrozoös*, 19(2), 113-127.

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Endenburg, N. ve Van Lith, H.A. (2011). The influence of animals on the development of children. *The Veterinary Journal*, 190, 208-214.
- Fraley, R. C., Waller, N. G. ve Brennan, K. A. (2000). An item response theory analysis of self-report measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(2), 350-365.
- Friedmann, E. ve Thomas, S. A. (1995). Pet ownership, social support, and one-year survival after acute myocardial infarction in the Cardiac Arrhythmia Suppression Trial (CAST). *The American Journal of Cardiology*. 76, 1213-1217.
- Garrity, T.F., Stallones, L., Marx, M.B. ve Johnson, T.P. (1989). Pet ownership and attachment as supportive factors in the health of the elderly. *Anthrozoos*, 3(1), 35- 44.
- Gee, N.C., Mueller, M.K. ve Curl, A.L. (2017). Human-animal interaction and older adults: An overview. *Frontiers in Psychology*, 8, 1456.
- Geisler, A.M. (2004). Companion animals in palliative care. *American Journal of Hospice & Palliative Care*, 21, 285-288.
- Hall, M. J., Ng, A., Ursano, R. J., Holloway, H., Fullerton, C. ve Casper, J. (2004). Psychological impact of the animal-human bond in disaster preparedness and response. *Journal of Psychiatric Practice*, 10(6), 368-374.
- Hansen, K. M., Messinger, C. J., Baun, M. M. ve Megel, M. (1999). Companion animals alleviating distress in children. *Anthrozoös*, 12, 142-148.
- Hazan, C. ve Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hunt, M., Al-Awadi, H. ve Johnson, M. (2008) Psychological sequelae of pet loss following Hurricane Katrina, *Anthrozoös*, 21(2), 109-121.
- İnözü, M., Keser, E. ve Karancı, A.N. (2016). Penn Dinsel Obsesyonlar Envanteri'nin Türkçe formunun psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27, 1-9.
- Johnson, T. P., Garrity, T. F. ve Stallones, L. (1992). Psychometric evaluation of the Lexington Attachment to Pets Scale (LAPS). *Anthrozoös*, 5(3), 160-175.
- Karamişe, H. (2014). *Lexington evcil hayvanlara bağlanma ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması, Türkçe formun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi: Tokat.

- Khantzian, E. J. (1997). The self-medication hypothesis of substance use disorders: A reconsideration and recent applications. *Harvard Review of Psychiatry*, 4(5), 231-244.
- Kidd, A. H. ve Kidd, R. M. (1980). Personality characteristics and preferences in pet ownership. *Psychological Reports*, 46, 939-949.
- Klohn, E. C., Weller, J. A., Luo, S. ve Choe, M. (2005). Organization and predictive power of general and relationship-specific attachment models: One for all, and all for one? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 1665-1682.
- Kotrschal, K. ve Ortbauer, B. (2003). Behavioral effects of the presence of a dog in a classroom. *Anthrozoös*, 16, 147-159.
- Kurdek, L.A. (2008). Pet dogs as attachment figures. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(2), 247-266.
- Kwong, M.J. ve Bartholomew, K. (2011). “Not just a dog”: An attachment perspective on relationships with assistance dogs. *Attachment & Human Development*, 13(5), 421-436.
- Levinson, B. M. (1969). *Pet-oriented child psychotherapy*. Springfield, Illinois: Charles. C. Thomas.
- Mallinckrodt, B., Gantt, D. L. ve Coble, H. M. (1995). Attachment patterns in the psychotherapy relationship: Development of the Client Attachment to Therapist Scale. *Journal of Counselling Psychology*, 42, 307-317.
- McCulloch, M. (1983). Animal-facilitated therapy: Overview and future directions. A.H. Katcher, A.M. Beck, (Ed.), *New perspectives on our lives with companion animals* içinde. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Marsa-Sambola, F., Williams, J., Muldoon, J., Lawrence, A., Connor, M. ve Currie, C. (2017). Quality of life and adolescents’ communication with their significant others (mother, father, and best friend): The mediating effect of attachment to pets. *Attachment & Human Development*, 19(3), 278-297.
- Melson, G.F. (2003). Child development and the human-companion animal bond. *American. Behavioral Science*, 47, 31-39.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay.
- Mikulincer, M. ve Shaver, P.R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (ss. 53-152). New York, NY: Academic Press.

- Mikulincer, M. ve Shaver, P.R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics and change*. New York, NY: Guilford Press.
- Miltiades, H. ve Shearer, J. (2011) Attachment to pet dogs and depression in rural older adults. *Anthrozoös*, 24(2), 147-154.
- Nebbe, L. (2001). The elementary school counselor and the HCAB. P. Salloto (Ed.), *Pet assisted therapy: a loving intervention and an emerging profession: leading to a friendlier, healthier, and more peaceful world* içinde. Norton, MA: D.J. Publications.
- Onur, E. (2012). *İstanbul'da kedi köpek sahiplenmesinin sosyo-ekonomik parametreleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1985). *Handbook of state-trait anxiety inventory*. İstanbul :Bogazici Üniversitesi.
- Öner, N. ve Le Compte, A. (1998). *Sürekli durumluk/sürekli kaygı envanteri el kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Plemons, A.M. (2008). *Commodifying fido: Pets as status symbols* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Texas: Texas A&M University:.
- Prato-Previde, E., Fallani, G. ve Valsecchi, P. (2006). Gender differences in owners interacting with pet dogs: An observational study. *Ethology*, 112, 64–73.
- Purewal, R., Christley, R., Kordas, K., Joinson, C., Meints, K., Gee, N. ve arkadaşları (2017). Companion animals and child/adolescent development: A systematic review of evidence. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(3), 234.
- Radloff, L. S. (1977). The CES-D scale a self-report depression scale for research in the general population. *Applied Psychological Measurement*, 1(3), 385-401.
- Schaffer, C. B. (2009). *Human-animal bond considerations during disasters*. Tuskegee University, AL: Center for the Study of Human–Animal Interdependent Relationships Erişim adresi: http://virginiasart.org/wordpress/wp-content/uploads/2012/05/Human-animal_bond_considerations_during_disasters_-_schaffer_caroline.pdf
- Selçuk, E., Günaydın, G., Sümer, N. ve Uysal, A. (2005). Yetişkin bağlanma boyutları için yeni bir ölçüm: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II'nin Türk örnekleminde psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8(16), 1-11.
- Smolkovic, I., Fajfar, M. ve Mlinaric, V. (2012). Attachment to pets and interpersonal relationships. *Journal of European Psychology Students*, 3, 15-23.

- Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L. ve Lushene, R. E. (1970). *Manual for state-trait anxiety inventory*. California: Consulting Psychologist Press.
- Stenseng, F. (2013). Attaching person-pet attachment to positive psychology: In response to Andreassen, Stenvold & Rudmin. *Psychology and Society*, 5(2), 24-27.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999a). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 35-58.
- Sümer, N. (2006). Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21, 1-22.
- Sümer, N., ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Culturally relevant parenting predictors of attachment security: Perspectives from Turkey. P. Erdman, N. Kok-Mun (Ed.) *Attachment: Expanding the cultural connections* içinde (ss. 157-179). New York, Routledge Press.
- Tatar, A. ve Saltukoglu, G. (2010). The adaptation of the CES-Depression Scale into Turkish through the use of confirmatory factor analysis and item response theory and the examination of psychometric characteristics. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*, 20, 213-227.
- Topal, J., Miklosi, A., Csanyi, V ve Doka, A. (1998). Attachment behavior in dogs (*Canis familiaris*): A new application of Ainsworth's (1969) Strange Situation Test. *Journal of Comparative Psychology*, 112, 219-229.
- Vizek-Vidovic, V., Arambasic, L., Kerestes, G., Kuterovac-Jagodic, G. ve Vlahovic-Stetic, V. (2001). Pet ownership in childhood and socio-emotional characteristics, work values and professional choices in early adulthood. *Anthrozoös*, 14(4), 224-231.
- Wrobel, T. A. ve Dye, A.L. (2003). Grieving pet death: Normative, gender and attachment issues. *OMEGA*, 47(4) 385-393.
- Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M. ve Shaver, P.R. (2011). An attachment perspective on human-pet relationships: Conceptualization and assessment of pet attachment orientations. *Journal of Research in Personality*, 45, 345-357.